

Žarište kršćanstva

Ustroj i poruka teksta o blaženstvima u Mt 5,1-12

Prava egzegaza – tumačenje Biblije, vodi nas natrag k Riječi Božjoj, daje nam da je dublje, bolje i više razumijemo. Toj se zadaći, skromno ali odvažno, posvećuje i naš Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu i u ovoj novoj, neobičnoj akademskoj godini. Stoga sa strahopoštovanjem promatramo ovaj cijenjeni, globalno poznat sveti odlomak u Matejevu evanđelju (Mt 5,1-12) koji opisuje *žarište* kršćanstva.

Kratak uvod ocrta prizor s Isusom, koji je zauzeo učiteljski – sjedeći – položaj (Mt 5,1-2). Glavni dio teksta Mt 5,3-10 donosi Isusove prve riječi u *Govoru na gori* (Mt 5-7) kojima, na isti opisan način, govoreći o "njima" u trećem licu, u čuvenih osam *blaženstava* nabraja one ljude koje proglašava sretnima, primateljima *milosti*. Kad slušamo o siromašnima, o ožalošćenima, o gladnima i žednima, o progonjenima, s pravom se odmah pitamo: Tko od nas nije već osjetio da zbog siromaštva ne trpi neki nedostatak? Koliko puta smo gladovali i žedali za pravednošću i osjetili da nas nepravedno progone? Tko ne zna što je to žalost? U posljednjem odsjeku Mt 5,11-12 Gospodin pravi zaokret i obraća se izravno svojim slušateljima: "Blago vama!"

Deset zapovijedi, kao svojevrsni temeljni zakon Božjega naroda u Starom zavjetu, u Bibliji pronalazimo na dva mjesta – ponavlja se, što ponajprije ima svoje pedagoške razloge (Izl 20,1-17; Pnz 5,6-21). Slično ćemo i *Blaženstva*, taj ustav kršćanske vjere, naći na dva mjesta. Osim Mateja, bilježi ih i Lukino evanđelje (Lk 6,20-26), koje Isusa prikazuje kako govori u nizini (Lk 6,17), naglašavajući da se Gospodin i Učitelj spustio i ponizio. Sin Božji postao je Sin Čovječji. Osnovna razlika od Matejeva evanđelja jest u tome što se ovdje Isus u *Blaženstvima* odmah izravno obraća svojim učenicima i tako od početka pokazuje o kome je riječ. Osim toga, u Lukinu evanđelju, odmah uza svoj stijeg s četverostrukim "Blago vama!" (Lk 6,20-22) postavlja i onaj suprotni s četverostrukim "Jao vama!" (6,24-26), a upućuje ga sitim bogatašima, koji se smiju i nasljednici su lažnih proroka. Zacijelo je ova podjela također poslužila sv. Ignaciju, utemeljitelju Družbe Isusove, da u čuvenim *Duhovnim vježbama* zacrti središnje Razmatranje o *dvije* zastave.

Opće je poznato da je središte Isusova života i naučavanja Otac nebeski. Vrijedi li to i za samu strukturu teksta o blaženstvima u Matejevu evanđelju (Mt 5,3-12)? Isus devet puta ponavlja "blaženi" (grč. 9x μακάριοι 5,3-11). Uz to upravo devet puta govori o Ocu koji tješi (5,4), nasićuje (r. 6), iskazuje smilovanje (r. 7), dodjeljuje naslov svojim sinovima (r. 9), Otac im je (r. 9), Bog, vidljiv čistima (r. 8), nebeski kralj siromasima (r. 3) i progonjenima (r. 10), ima spremljenu veliku plaću (r. 12).

Učitelj Isus

Kod blaženstava zasigurno je najvažnije da ih govori Isus, naš Spasitelj i Otkupitelj. On je naš Učitelj za kojim smo pošli, kojega poznajemo. Kad govori o blaženosti, Gospodin govori o našem unutarnjem životu, o onom dragocjenom, bogatom, nepreglednom, nezamjenjivom svemiru koji nosimo u sebi i koji raste od prvoga trenutka otkako smo pod majčinim srcem počeli prikupljati svoja prva iskustva pa sve do sada. Isus govori o tome kako nam je, kako smo, o onome što nas ispunja i što onda širimmo oko sebe. Isus govori o onome za što će apostol poslije napisati: "Bog je veći od našega srca i znade sve" (1 Iv 3,20). Bogu je važno što nam je u srcu.

Kad smo mala djeca, ako imamo dobre roditelje, oni se s ljubavlju i velikom skrbi brinu za to kako nam je. Važan dio naše samostalnosti, našega sazrijevanja i odrastanja jest voditi brigu o svojem unutarnjem životu. Osim onih doista najbližih s kojima dijelimo život, nitko od ljudi nema izravnoga uvida u to kako mi je, koliko sam zadovoljna osoba i koliko mi je dobro, pa, prema tome, ni od koga ne mogu pravo očekivati da se brine za ono što je u meni najdublje i najsvetije, najvažnije. Zato njegu, blagost i milosrđe valja primijeniti u postupanju prema vlastitoj duši, prema osobnomu duhovnom životu.

Početak i kraj

Možemo li u tekstu o Blaženstvima relativno jednostavno prepoznati drevni hebrejski ustroj koji naslov takoreći piše na kraju? Poznajemo takav fenomen, primjerice, iz Levitskoga Zakonika u popisu brojnih uputa, a i na završetku cijele knjige ("Zapovijedi koje je Gospodin dao Mojsiju za Izraelce" Lev 27,34). Još je daleko poznatije kako, u opisu prelaska preko Crvenoga mora (Izl 14), završetak, nakon sažeta ponavljanja ("posred mora po suhom" Izl 14,29), daje teološki naslov cijelome poglavlju ("osvjedoči se Izrael o moći Gospodnjoj" 14,31). Posljednji redak Evanđelja o blaženstvima otkriva da Rabbi Isus, kad im se izravno obrati, u svojim slušateljima vidi današnje *proroke* (Mt 5,12). Što su proroci u prošlosti doživljavali, Gospodin za sadašnjost njima nagoviješta.

Početak poglavlja ističe da Isus *gleda* svoje okupljene slušatelje i uspinje se na goru. Izvrsno je to upozorenje kako u čitanju biblijskih tekstova valja živo paziti na kontekst. Kome Gospodin govori? Prva rečenica spominjući *mnoštvo* (4,25; 5,1) veže se uz prethodno poglavlje. Ondje su navedeni slušatelji kojima Isus, svečano započinjući poučavanje, upravlja Govor na gori. Od "učenika" (grč. μαθηταί 5,1) koji su mu *pristupili*, a s tim se nazivom ovdje prvi put u Evanđelju pojavljuju, do sada ćemo poimence naći tek dvaput po dva brata: Petra i Andriju (Mt 4,18) te Ivana i Jakova (4,21).

"Mnoštva" i to "brojna" (grč. ὄχλοι πολλοί Mt 4,25) navodi Matejevo evanđelje u množini, gledajući na silan svijet koji je slijedio Isusa ne samo iz Galileje, nego i iz sjeveroistočne pokrajine s Deset gradova, iz velike, glavne, Judejske zemlje na jugu sa svetim gradom Jeruzalemom, a tako i s one druge, istočne strane rijeke Jordan gdje su od davnine smješteni Rubenovo i Gadovo te pola Manašeova plemena. Svi oni *slijede* (grč. ἀκολουθῶ Mt 4,25) Isusa pa su u biti njegovi *učenici*. Među njima su i oni bezbrojni "patnici, bolesni, opsjednuti, mjesečari i uzeti" iz "cijele Sirije" kojima je Gospodin dao izlječenje na dar (Mt 4,24) i, sada, sa svojim pratiocima koji su ih doveli, slušaju. Prizor s Blaženstvima predočuje što je to kršćanstvo: Neomeđeni niz duša koje odasvud dolaze do Isusa, okupljaju se oko njega, prilaze mu. On im je u središtu, njega slijede. Od njega traže spas, primaju upute za svoj život.

To je narod Božji koji Isus poučava. Mojsije im je na izvorima povijesti dao pet knjiga *Zakona*. Kralj David u pet knjiga *Psalama*, kao odgovor na Božji govor, ostavio im je svoj molitveni životopis. Sada *Emanuel* otvara prvi od pet učiteljskih govora koje će Matej zabilježiti s prepoznatljivom zaključnom naznakom da je "Isus dovršio" izlaganje (ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς Mt 7,28; 11,1; 13,53; 19,1; 26,1). Tako stoji na kraju Govora na gori (Mt 5-7), na kraju poslanja danog apostolima (Mt 10), na kraju prispodoba (Mt 13) i govora o Crkvi (Mt 18), te napokon na kraju govora protiv farizeja i o posljednjem sudu (Mt 23-25). Svečano prozborivši na početku prvoga govora: "*Blago* njima" Gospodin i Učitelj još jednom pokazuje kako nastavlja i ispunja drevna Pisma koja, primjerice, zbirku Psalama započinju proglasom: "Blago čovjeku". Ipak za razliku od Staroga zavjeta Isus ne govori individualno, nego se obraća zajednici.

Zaključni odsjek Blaženstava (Mt 5,11-12) izvrsno objašnjava kako je cio tekst građen. Isus se sada obraća izravno – dijaloški, u drugom licu – svojim slušateljima kako svjedoči četiri puta ponovljena osobna zamjenica "vi" (grč. 4x ὑμεῖς Mt 5,11.12) i tri glagola u 2. licu – jedan u izjavnom obliku ("blago vama" tj. izvorno: blaženi *ste* Mt 5,11) i dva kao zapovijed (radovati se, klicati 5,12). Upravo dva imperativa: "radujte se!" i "kličite!" u Mt 5,12 daju najbolju definiciju što znači ono "blago njima".

Svih osam blaženstava (Mt 5,2-10) zajedno s devetim izravnim: "blaženi ste" tj. "sretnici ste" (5,11) slijevaju se u Isusov dvostruk poziv (5,12). Gospodin poziva najprije na radost (5,12) kakvu će na dva mjesta staviti u svoju oporuku na Posljednjoj večeri ("da vaša radost bude potpuna" Iv 15,11; 16,24), rasvjetljujući posve usporedbu s talentima u kojoj je dobri i vjerni sluga pozvan: "Uđi u radost gospodara svoga!" (Mt 25,21.23). Drugi je poziv na ono klicanje, jedva spomenuto u Evanđeljima, koje ipak dobro poznajemo kod Isusove Majke, kad njezin duh *kličee* u Bogu, Spasitelju (Lk 1,47), i kod samog Sina Božjega kad je u Duhu *klicao* slaveći Oca (Lk 10,21).

Blaženstvo od Oca

U završnom se dijelu odlomka odmah vidi da Gospodin Blaženstvima izokreće naše normalno i redovito poimanje. Sretni smo, kaže, kad nas vrijeđaju i rugaju nam se, kad nas progone, kad nas lažno optužuju i lažno proglašavaju zlima (Mt 5,11). Kako čovjek može pritom biti sretan? Prvi odgovor zacijelo možemo tražiti u *velikoj plaći* (grč. μισθός πολύς Mt 5,12) koju će Otac nebeski jednom dati, a koju je upravo na taj način kao *veliku nagradu* u davnim počecima prvi put obećao Abrahamu (μισθός πολύς LXX Post 15,1).

O Bogu Ocu Isus u blaženstvima govori na tri načina. Ponajprije, kad spominje *nebesa* kao ovdje na završetku (οὐρανός Mt 5,12). I kad na početku i na kraju niza blaženstava, kao otvorenje i zaključak, govori o kraljevstvu *nebeskom* (οὐρανός 5,3.10), onda govori o Bogu. Isus očito slijedi običaj prepoznatljiv poimence u Knjigama o Makabejcima u kojima se spominjanje Boga izbjegavalo zbog političkog nametanja mnogoboštva u helenizmu i umjesto toga govorilo se "Nebo".

Isus također govori o Ocu prema redovitu običaju evanđeoskoga jezika, služeći se trpnim glagolskim oblikom da upozori kako je Bog kao subjekt na djelu. Čuvajući duh hrvatskoga jezika, mi Blaženstva hotimice prevodimo povratnim glagolom sa zamjenicom "se", ali Evanđelje je jasno: Bog će utješiti (Mt 5,4). Bog će nasititi pravednošću one koji za njom gladuju i žedaju (5,6). Da smo na pravom putu kad tako čitamo, potvrđuje Majka Marija kad proglašava: "gladne napuni dobrima" (Lk 1,53). Otac će iskazati smilovanje onima koji sami imaju smilovanja (7). On će dati ime svojim sinovima (5,9) koji donose mir poput uskrsloga Sina, kad govori i ponavlja: "Mir vama!" (Iv 20,19.21).

Isus napokon govori o Ocu imenicom *Bog*, naznačujući koga to motre ljudi čista srca (θεός Mt 5,8), i ističući da su mirotvorci sinovi *Božji* (Mt 5,9). Blaženstvo je Božja stvar i Očev dar.

Isus i ja

Još više bi nam blaženost, radost i sreću, koja ne odgovara našim prvim naravnim impulsima, mogla razjasniti zamjenica u tumačenju "zbog *mene*" (grč. ἐγώ, naglašeni genitiv, Mt 5,11). Pojavljuje se doduše samo jedanput u Blaženstvima, ali ključna je. Kao što ljudi mogu trpjeti progonstvo *zbog* (grč. ἕνεκεν Mt 5,10) pravednosti, tako im se to, uz uvrede i laž, može zbiti *zbog* Isusa (r. 11). Isusov "ja" sadržan u zaključku pokazuje nam o čemu se radi u

Blaženstvima. Kao što će u Ivanovu evanđelju više puta očitovati svoju vlastitu osobu čuvenim riječima "Ja sam", tako i ovdje Isus objavljuje sama sebe. Objavljuje unutarnju – duhovnu – snagu svoje vlastite božanske Osobe. Tko zbog Isusa trpi uvrede i izrugivanje, tko je zbog njega progonjen, tko sjedinjen s Isusom doživljava da lašci sve moguće zlo iznose protiv njega, taj je blažen. Nevidljiva, osjetljiva, fina životna veza između kršćaninova "ja" i Isusova "ti", kakvu će sam Gospodin opisati govoreći o *trsu i lozama* (Iv 15,5) nosi blaženstva!

Je li presmiono prepoznati u Blaženstvima Isusov govor o Presvetom Trojstvu? Ističe sebe, višestruko govori o Ocu, a Duh Sveti je prepoznatljiv ne samo u spominjanju *utjehe* (grč. παρακαλέω Mt 5,4) koju će ožalošćeni primiti jer on je *Tješitelj* (παράκλητος Iv 14,16.26; 15,26; 16,7). Osim toga upravo nas devet put naznačeni, da tako kažemo, "duhovni osjećaj" *blaženosti* upozorava na prisutnost Duha, koji je Božji unutarnji život.

Kako nebo kraljuje

Kraljevstvo nebesko čiju je blizinu Preteča Ivan Krstitelj najavio (Mt 3,2), Isus nakon krštenja i kušnje u pustinji istim riječima uzima kao temeljni proglas i otvorenje svojega javnog djelovanja (Mt 4,17). Nakon što je okupio prve učenike u cijeloj će Galilejskoj zemlji pokrenuti *kampanju* upravo "Evanđeljem o Kraljevstvu" (Mt 4,23). Matej ovdje u Blaženstvima prvi put opet spominje "kraljevstvo" (grč. βασιλεία Mt 5,3.10) kao okvir za početak i kraj osmerostrukoga niza na način *inkluzije*. Upućuje nas da u Blaženstvima čitamo u čemu se sastoji i kako izgleda to kraljevanje nebesa. Kako to Božji, uzvišeni nebeski svijet koji nas nadilazi i ostaje iznad nas, upravlja zemljom? Kako Gospodnja nebesa vladaju ovim našim ljudskim svijetom?

Lako nam je, recimo to tako, s "pozitivnim" blaženstvima. Gospodin ponajprije u trećem blaženstvu govori o *krotkosti* (Mt 5,5) koja obilježava njegovo srce (11,29). *Specijalitet* je to Matejeva evanđelja u kojem se jedino i to samo tri put pridjev "krotak" pojavljuje. Matej preuzima i potvrđuje sliku koju prorok Zaharija nagoviješta i u Isusu prepoznaje poniznoga, blagog – krotkoga kralja koji dolazi (Mt 21,5). Blaženstvo nudi danas vrlo aktualan program za ekologiju jer ne dopušta da se Biblija svetogrдно uzima za despotsko podvrgavanje ili neobuzdano izrabljivanje zemlje koju nam Bog daje. Krotki će baštiniti zemlju. Razumijemo takvo blaženstvo.

Slično nemamo teškoća ni u petom blaženstvu kod *milosrđa* (Mt 5,7), u kojem papa Franjo gleda srž naše vjere. Izvorno riječ je o *smilovanju* (od grč. ἔλεος) koje poznajemo iz zaziva "smiluj se" u svetoj misi i kod litanija (eleison, grč. ἐλέησον). Odmah uviđamo logiku i kod one *čistoće srca* (5,8) u šestom blaženstvu, za kojom od naravi žudimo. U Evanđelju *čistoća* je suprotnost *nečistim* dusima koje Isus svojom snagom istjeruje iz opsjednutih. Rado prihvaćamo da je pravo blaženstvo *gledati Boga* koji je nositelj, središte i sveti oslonac Kraljevstva, kao što je Majka, *milosti puna* (Lk 1,28), gledala sinka, dijete svoje – u naručju i pod križem.

U sedmom blaženstvu napokon, stoji ista riječ koja u grčkoj Bibliji opisuje Božje *stvaranje* (grč. ποιέω Post 1,1) i naznačuje da je Isus *sazdao* Dvanaestoricu kao instituciju (Mk 3,14). U hrvatskom jeziku poznajemo je iz riječi "poezija" koja označuje umjetničko stvaralaštvo, a ovdje govori o Isusovim slušateljima koji *stvaraju* mir (Mt 5,9). Ustanovljuju ga i proizvode. Bez teškoće spoznajemo da su takvi mirotvorci *blaženi* i da su *djeca Božja*.

Protuslovlje u blaženstvima?

Teže nam je s onim, nazovimo ih, "ambivalentnim" blaženstvima, četvrtim i posljednjim, osmim, koje obilježava ista *pravednost* (Mt 5,6.10). Ni glad ni žeđ, kao ni progon, nipošto *nisu* poželjno blaženstvo. Ali biti gladan i žedan *pravednosti*, doživjeti proganjanje – pa bilo to i samo subjektivno, iznutra – zato što poštujemo *pravednost*, ideali su koje lako priznajemo i zasigurno ih iz iskustva poznajemo.

Šok i otpor izazivaju dva uvodna Isusova proglašenja. Zar su blaženi oni koje je pogodila neimaština (Mt 5,3)? Kako mogu biti *sretni* oni koji su u *žalosti* (5,4)? Biblijski narod Božji pamti *jad* ("bijeda/siromaštvo/ubogost" Izl 3,7) pod faraonskom šakom u Kući ropstva, zasigurno i iz pustinje i iz babilonskoga progonstva. Mi danas, u 3. tisućljeću, uza sav napredak, poznajemo teško siromaštvo koje doslovce ubija do pola svijeta, a najviše zbog naše sebične, loše raspodjele i globalizirane ravnodušnosti.

Budući da to nikako *nije* poželjno, u tumačenju si pomažemo najčešće tako da slijedimo upravo Matejevo evanđelje. Za razliku od Luke, gdje Isus jednostavno i bez okolišanja proglašava: "Blago vama, siromasi!" (Lk 6,20), Matej blaženstvo uzdiže na razinu duhovnoga siromaštva (Mt 5,3). Zaista, sam gramatički izriječak stavlja ovo blaženstvo uz bok *čistima srcem* (Mt 5,8 grč. nominativ s dativom) koje najlakše prepoznajemo kao blaženu slobodu od grijeha koju nam Isus donosi. Otac nam je svojim oprostjenjem dariva. Čista srca oni su koje je Isus oslobodio od *nečistoga* duha. Kojeg li blaženstva u srcu! Čovjek vidi da je Bog djelovao u njemu.

Blaženstvo siromaha postaje nam ipak još jasnije i životnije prepoznamo li kako i ovdje Isus nastavlja i potvrđuje časna Pisma iz starine, onu teologiju koja je u Knjizi Malih proroka dosegla neke svoje vrhunce. Sefanija bilježi kako jedino *siromasi* poštuju i izvršavaju, doslovce "čine" Božje pravo (hebr. *mišpat* Sef 2,3), dok ga ostali izokreću i preziru, gaze pravdu. U tom je poštivanju, ne u gorkoj oskudici i siromaštini, njihova veličina. Zbog toga su blaženi!

Tajnovita uskrsna radost

Može li nam slično u razumijevanju idućega naoko protuslovnoga blaženstva o *ožalošćenima* pomoći usporedba s Lukinim evanđeljem? Ondje je drugo blaženstvo izravno upućeno onima koji "plaču": "Blago vama koji sada plačete!" (grč. κλαίω Lk 6,21). Kod Mateja Isus govori o "ožalošćenima" (grč. πενθέω Mt 5,4). To su u prvom redu oni koji oplakuju nekoga svojega jer je preminuo. Opis je to koji se u grčkoj Bibliji prvi put pojavljuje kad Abraham u žalosti oplakuje svoju pokojnu Saru (LXX Post 23,2). Isusovo blaženstvo bilo bi, dakle, ponajprije općenito u blaženoj nadi da će pokojni ustati od mrtvih. Gospodin sam najavljuje: "Ja ću ga uskrisiti" (Iv 6,44.54).

No u Evanđelju, koje je Radosna vijest, "žalovanje" (πενθέω Mt 5,4; 9,15; Mk 16,10; Lk 6,25) prava je rijetkost, pojavljuje se samo četiri puta, i vodi u vrlo određenom smjeru. Osim u blaženstvima ("Blago ožalošćenima!" Mt 5,4; "Jao vama koji se sada smijete, vi ćete žalovati i plakati!" Lk 6,25), Isus će ovom riječju upozoriti da svatovi ne mogu biti u *žalosti* dok je zaručnik među njima, ali da će im on biti ugrabljen (Mt 9,15). Blaženstvo postaje vrlo jasno kada u Markovu evanđelju Marija Magdalena *ožalošćenima* dolazi sa zapanjujućom radosnom vijesti o susretu s Uskrsnim (Mk 16,10). Prema tome, Isus, kao i inače, govoreći o ožalošćenima govori o svojem životu te najavljuje blaženstvo onima koji oplakuju njegovu otkupiteljsku smrt jer dovršetak te žrtve – uskrsnuće, *prvina usnulih* (1 Kor 15,20) – utjeha je koja dolazi.